

Załącznik

do rozporządzenia nr 2/2008

Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Szczecinie
z dnia 6 maja 2008 r.

Program działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych

Dział I

Obszar objęty zakresem obowiązywania Programu

§ 1. Programem działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych, zwanym dalej „Programem”, objęto obszar szczególnie narażony, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych do wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych należy ograniczyć - wyznaczony rozporządzeniem nr 1/2008 Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Szczecinie z dnia 19 marca 2008 r. w sprawie określenia wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, tj. teren położony w zlewni rzeki Płoni od jej źródeł do km 18,0 rzeki, zwany dalej „obszarem szczególnie narażonym”.

§ 2. Uwzględniając podział administracyjny kraju, obszar szczególnie narażony znajduje się na terenie gmin: Banie, Barlinek, Bielice, Dolice, Gryfino, Kobylanka, Kozielice, Lipiany, Pełczyce, Przelewice, Pyrzyce, Stare Czarnowo, Stargard Szczeciński, Miasto Stargard Szczeciński, Warnice w województwie zachodniopomorskim. Gminy te należą odpowiednio do powiatów: choszczeńskiego, gryfińskiego, myśliborskiego, pyrzyckiego i stargardzkiego.

§ 3. Wykaz obrębów i działek ewidencyjnych znajdujących się w granicach obszaru szczególnie narażonego zawiera załącznik nr 3 do rozporządzenia nr 1/2008 Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Szczecinie z dnia 19 marca 2008 r. w sprawie wód wrażliwych na zanieczyszczenie związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszarów szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć. Mapę poglądową obszaru szczególnie narażonego przedstawia załącznik nr 1 do Programu.

Dział II

Naruszone standardy jakości środowiska

§ 4. Na obszarze szczególnie narażonym jakość wód powierzchniowych i podziemnych nie odpowiada wymaganym standardom. Wody rzeki Płoni od źródeł do km 18,0, Kanału Młyńskiego, Strumienia Nieborowskiego, Kanału Ostrawica, Bielicy, Gowienicy Miedwiańskiej i Rowu Kunowskiego oraz jezior: Będgoszcz, Miedwie, Płonno, Płoń, Żelewo, Zaborsko (koło m. Kołbacz), Zaborsko (koło m. Zaborsko) i Piaseczno wykazują eutrofizację wód. Wody podziemne są zanieczyszczone i zagrożone zanieczyszczeniem.

§ 5. 1. W warunkach nadmiernego wzbogacenia wód rzeki Płoni, Kanału Młyńskiego, Strumienia Nieborowskiego, Kanału Ostrawica, Bielicy, Gowienicy Miedwiańskiej i Rowu Kunowskiego oraz jezior: Będgoszcz, Miedwie, Płonno, Płoń, Żelewo, Zaborsko (koło m. Kołbacz), Zaborsko (koło m. Zaborsko) i Piaseczno - azotem i dodatkowo fosforem, dochodzi do ich eutrofizacji, co może objawiać się gwałtownym rozwojem fitoplanktonu – szczególnie glonów sinic. Następująca degradacja wód ogranicza możliwości ich wykorzystania do celów bytowych, gospodarczych i rekreacyjnych.

2. Przekroczenia granicznych wskaźników eutrofizacji wód takich jak azot ogólny, fosfor ogólny, chlorofil „a” stwierdzano w przeciągu ostatnich lat w następujących punktach monitoringowych:

- 1) Płonia w Niepołcku, km 65,1 - w 2004 r.;
- 2) Płonia poniżej J. Płoń, km 43,5 - w latach 2005, 2006;
- 3) Płonia powyżej Kanału Młyńskiego, km 35,4 - w 2006 r.;
- 4) Płonia powyżej Kołbacza, km 19,7 - w 2004 r.;
- 5) Kanał Młyński – (Sicina) powyżej Mielęcina, km 20,6 - w latach 2005, 2006;
- 6) Kanał Młyński - ujście do Płoni (Ryszewo), km 1,7 - w latach 2004 - 2006;
- 7) Strumień Nieborowski na drodze Pyrzyce – Banie, km 16,4 - w latach 2004 - 2006;
- 8) Strumień Nieborowski w Nieborowie, km 7,8 - w latach 2004, 2005;
- 9) Kanał Ostrawica powyżej J. Będgoszcz, km 5,1 - w 2005 r.;
- 10) Bielica - most na drodze Bielice – Linie, km 5,2 - w latach 2004 - 2006;
- 11) Bielica - ujście do Strumienia Nieborowskiego, km 2,3 - w latach 2004 - 2006;
- 12) Gowienica Miedwiańska powyżej Dębicy, km 7,3 - w latach 2004 - 2006;
- 13) Gowienica Miedwiańska -ujście do J. Miedwie, km 0,2 - w latach 2004 - 2006;
- 14) Rów Kunowski - ujście do J. Miedwie, km 0,6 - w latach 2004 - 2006.

3. Przekroczenia granicznych wskaźników eutrofizacji wód takich jak azot ogólny, fosfor ogólny, chlorofil „a”, przezroczystość wód stwierdzano w następujących jeziorach: Będgoszcz, Płonno, Zaborsko (koło m. Kołbacz), Zaborsko (koło m. Zaborsko), Miedwie, Piaseczno.

4. Zanieczyszczone i zagrożone zanieczyszczeniem wody podziemne stwierdzono na obszarach wsi ze zwartą zabudową i obszarach pozbawionych warstw izolujących płytkie wody podziemne.

§ 6. 1. Na obszarze szczególnie narażonym jakość wód nie odpowiada wymaganym standardom.

2. Zawartość azotanów w wodach powierzchniowych wynosi od 0,44 mg NO₃/dm³ do 109 mg NO₃/dm³ i wykazuje słabe tendencje malejące (spadek wartości średniorocznych od 1 do 5 mg NO₃/dm³) bądź stabilizację (wahania stężeń średniorocznych o +/- 1 mg NO₃/dm³).

3. Stężenia azotanów w rzekach w latach 2004-2006 wahały się od wartości śladowych (poniżej granic oznaczalności stosowanej metody analitycznej < 0,44 mg NO₃/dm³) do wartości 78,8 mg NO₃/dm³ w roku 2004, 84,9 mg NO₃/dm³ w roku 2005 i 109 mg NO₃/dm³ w roku 2006.

4. Stężenia azotanów w jeziorach w latach 2004-2007 występowały od wartości śladowych (< 0,44 mg NO₃/dm³) do 11,52 mg NO₃/dm³ w jeziorze Zaborsko (koło m. Zaborsko).

5. Zawartość azotanów w wodach podziemnych wynosi powyżej 50 mg NO₃/dm³ na obszarach wiejskich ze zwartą zabudową oraz na terenach pozbawionych warstw izolacyjnych wód podziemnych i wykazuje zmienność zależną od natężenia warunków infiltracji.

§ 7. Eutrofizacja jest również przyczyną okresowych zakłóceń w gospodarce tlenowej wód powierzchniowych.

Dział III

Podstawowe kierunki i zakres działań niezbędnych do przywrócenia standardów jakości środowiska

Rozdział 1

Ustalenia ogólne

§ 8. Celem Programu jest poprawa naruszonych standardów jakości środowiska i przywrócenie wymaganych standardów jakości wód powierzchniowych i podziemnych, w tym szczególnie wykorzystywanych dla zaopatrzenia ludności oraz niedopuszczenie do pogorszenia stanu czystości tych wód.

§ 9. Dla zapewnienia realizacji działań Programu niezbędne będzie stałe edukowanie rolników w zakresie istniejących na obszarze ich gospodarowania problemów ochrony środowiska, a także wspieranie prowadzonych przez nich działań poprzez szkolenia i doradztwo kierowane.

§ 10. Działania prowadzone w zakresie doradztwa powinny, oprócz poprawy praktyki rolniczej umożliwić diagnozowanie źródeł zanieczyszczenia oraz kontrolę zagrożeń wynikających z zanieczyszczenia oraz kontrolę realizacji zobowiązań rolników.

§ 11. W okresie realizacji Programu prowadzony będzie monitoring operacyjny stanu środowiska. Pozwoli to na oszacowanie efektów zastosowanych środków zaradczych w okresie funkcjonowania Programu oraz umożliwi podjęcie właściwych decyzji co do dalszych działań na terenie wyznaczonego obszaru szczególnie narażonego.

§ 12. Dla realizacji założonych celów, niezbędne są działania wspomagające realizację zadań kierowanych do rolników, służb doradczych, jednostek szkoleniowych, jednostek monitoringowych.

§ 13. Określone w Programie środki zaradcze wynikają z zasad dobrej praktyki rolniczej, a w szczególności z następujących przepisów prawa:

- 1) ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz. U. z 2006 r. Nr 122, poz. 851, Nr 104, poz. 708, Nr 143, poz. 1032, Nr 170, poz. 1217, Nr 171, poz. 1225 i Nr 220, poz. 1600, z 2007 r. Nr 176, poz. 1238);
- 2) ustawy z dnia 20 lipca 1991 r. o Inspekcji Ochrony Środowiska (Dz. U. z 2007 r. Nr 44, poz. 287, Nr 75, poz. 493, Nr 88, poz. 857 i Nr 124, poz. 859);
- 3) ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. - Prawo wodne;
- 4) ustawy z dnia 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego (Dz. U. Nr 251, poz. 2507, z 2006 Nr 249, poz. 1832 oraz z 2007 r. Nr 64, poz. 427 i Nr 123, poz. 847);
- 5) ustawy z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (Dz. U. Nr 147, poz. 1033);
- 6) rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 1 czerwca 2001 r. w sprawie szczegółowego sposobu stosowania nawozów oraz prowadzenia szkoleń z zakresu ich stosowania (Dz. U. Nr 60, poz. 616);

- 7) rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinny odpowiadać programy działań mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych (Dz. U. z 2003 r. Nr 4, poz. 44);
- 8) rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 marca 2007 r. w sprawie minimalnych norm (Dz. U. Nr 46, poz. 306 i Nr 197, poz. 1433 oraz z 2008 r. Nr 44, poz. 266).

Rozdział 2

Podstawowe kierunki działań

§ 14. Program obejmuje następujące kierunki działań:

- 1) poprawa praktyki rolniczej, obejmująca środki zaradcze związane ze zmianą sposobów nawożenia, gospodarki nawozami i gospodarki gruntami w gospodarstwach rolnych;
- 2) edukacja i doradztwo, obejmujące działania związane ze szkoleniem rolników oraz doradztwem dla gospodarstw rolnych - w szczególności w zakresie dobrych praktyk rolniczych;
- 3) kontrolę rolniczych źródeł zanieczyszczenia, obejmującą działania związane z kontrolą wypełniania przez rolników obowiązków wynikających z Programu;
- 4) monitoring skuteczności programu, obejmujący monitoring stanu rolnictwa oraz monitoring efektów realizacji programu obejmujący działania związane z monitoringiem wód i gleb w punktach charakteryzujących wpływ rolnictwa na zanieczyszczanie wód związkami azotu ze źródeł rolniczych;
- 5) działania wspomagające, związane z realizacją środków zaradczych przez rolników oraz działalnością szkoleniową, doradczą i monitoringową.

Dział IV

Poprawa praktyki rolniczej

Rozdział 1

Okresy, w których stosowanie nawozów jest zabronione

§ 15. Nawozy naturalne i mineralne nie mogą być stosowane w okresach i w warunkach, gdy zawarte w nich składniki mineralne, szczególnie związki azotu, narażone są na wymywanie do wód gruntowych i powierzchniowych to znaczy spodziewanych obfitych deszczy lub wczesnowiosennych roztopów.

§ 16. Nie można stosować nawozów:

- 1) na gleby zalane wodą i nadmiernie uwilgotnione;
- 2) na gleby nie uprawiane;
- 3) w okresie zimowym, gdy gleba jest zamrznięta i pokryta śniegiem.

§ 17. 1. Nie można stosować nawozów naturalnych:

- 1) od 1 grudnia do 1 marca roku następnego;
- 2) w całym okresie wegetacyjnym na uprawy roślin przeznaczonych do bezpośredniego spożycia;
- 3) płynnych w okresie od 15 września do 28 lutego roku następnego na trwałych użytkach zielonych, z zastrzeżeniem pkt 4;
- 4) płynnych przez cały rok na pastwiskach;

- 5) płynnych poza okresem wegetacyjnym na uprawy polowe;
- 6) stałych poza okresem wegetacyjnym i od 1 maja do 30 września na pastwiskach i trwałych użytkach zielonych;
- 7) stałych poza okresem wegetacyjnym na uprawy polowe.

2. Nie można stosować nawozów azotowych mineralnych:

- 1) poza okresem wegetacyjnym na pastwiska i trwałe użytki zielone;
- 2) poza okresem wegetacyjnym i w późnym okresie wzrostu roślin na uprawy polowe.

3. Każde odstępstwo od zakazów określonych w ust. 1 i 2 wymaga uwzględnienia w planie nawożenia i uzyskania pozytywnej opinii właściwej okręgowej stacji chemiczno-rolniczej.

Rozdział 2

Nawożenie pól na zboczach

§ 18. Stosowanie nawozów na polach położonych na zboczach, szczególnie tych o nachyleniu większym niż 10%, wymaga szczególnej uwagi polegającej na precyzyjnym dawkowaniu nawożenia, tak aby uniknąć przypadkowego zwiększenia dawki nawozu.

§ 19. Nawozy naturalne płynne oraz mineralne azotowe nie mogą być stosowane na polach o nachyleniu większym niż 10%, jeżeli pola te nie mają okrywy roślinnej.

§ 20. Na gruntach ornych położonych na stokach, wszystkie zabiegi uprawowe powinny być wykonywane w kierunku poprzecznym do nachylenia stoku. Zalecane jest wykonywanie orki pługiem obracalnym lub uchylnym, odkładając skiby w górę stoku.

§ 21. Drogi spływu wód opadowych na terenach nieużytkowanych rolniczo należy zadarnić, a ruń trawiastą kosić co najmniej jeden raz w okresie wegetacji.

§ 22. Wskazane jest utrzymywanie skarp oraz zakładanie i utrzymywanie pasów ochronnych o charakterze zakrzaczeń lub zadrzewień, w celu przechwytywania i akumulacji składników mineralnych zmywanych z erodowanych zboczy.

§ 23. Do nawożenia i równomiernego rozmieszczenia nawozów należy stosować dobrze wyregulowane rozsiewacze i rozrzutniki.

Rozdział 3

Stosowanie nawozów na glebach podmokłych, zalanych wodą, zamarzniętych i pokrytych śniegiem

§ 24. Na glebach powierzchniowo zamarzniętych - w okresach odwilży, można stosować nawozy, jedynie jeżeli jest to uzasadnione względami agrotechnicznymi lub organizacyjnymi - dotyczy to wiosennej dawki nawozów azotowych na uprawach roślin ozimych.

§ 25. Nie można stosować nawozów naturalnych - płynnych na glebach o poziomie wody gruntowej zalegającym na głębokości mniejszej niż 1,2 m p.p.t (pod powierzchnią terenu).

§ 26. Nawozy azotowe powinny być stosowane w sposób dawkowany w okresach maksymalnego zapotrzebowania (wzrostu) roślin na ten składnik.

§ 27. Na trwałe użytki zielone nawozy mineralne: azotowe i potasowe należy stosować w sposób dawkowany, po każdym pokosie i przepasieniu.

§ 28. Przy ustalaniu dawki nawożenia pastwisk należy tę dawkę pomniejszyć o ilość składników mineralnych pozostawionych przez zwierzęta w formie odchodów. Ilość ta może zostać obliczona na podstawie danych zawartych w załączniku nr 2 do Programu.

§ 29. Grunty orne, na których poziom wody gruntowej zalega na głębokościach mniejszych niż 1,2 m p.p.t. oraz użytki zielone, na których poziom wody gruntowej zalega na głębokościach mniejszych niż 1,0 m p.p.t. należy wyłączyć z nawożenia ściekami i osadami ściekowymi.

Rozdział 4

Nawożenie pól w pobliżu cieków i stref ochronnych wód

§ 30. 1. Na obszarach położonych w bezpośredniej bliskości wód powierzchniowych, z zastrzeżeniem ust. 2 oraz § 31 - przy stosowaniu nawozów należy zachować szczególną ostrożność. Dotyczy to dawek, rodzaju i postaci nawozu, sprzętu do nawożenia, a także przebiegu pogody w czasie trwania rozsiewu lub rozlewu nawozów.

2. Postanowienia ust. 1 nie dotyczą użytków rolnych położonych w obrębie ustanowionych stref ochronnych ujęć wód lub obszarów ochronnych zbiorników wód śródlądowych jeżeli na obszarach tych stref wprowadzono całkowity zakaz stosowania nawozów.

§ 31. 1. Nawozów mineralnych w postaci stałej i nawozów naturalnych nie można stosować w odległości do 20 m od wód powierzchniowych, kąpielisk, stref ochronnych ujęć wód lub ogrodzonych terenów ujęć wody jeżeli nie posiadają one ustanowionej strefy ochronnej.

2. Przebieg stref ochronnych ujęć wody w terenie należy identyfikować również poprzez odszukanie właściwych tablic informacyjnych albowiem granice terenu ochrony ujęcia wody oznacza się przez umieszczenie, w punktach przecięcia się granic ze szlakami komunikacyjnymi oraz w innych charakterystycznych punktach terenu, tablic zawierających informacje o ustanowieniu strefy.

§ 32. 1. Wody z mycia rozsiewaczy lub opryskiwaczy stanowią ścieki.

2. Stosowane w gospodarstwie narzędzia do rozsiewania nawozów lub opryskiwania użytkowanych użytków rolnych należy utrzymywać w czystości w sposób zgodny z obowiązującymi przepisami, a w szczególności z art. 39 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 18 lipca - Prawo wodne, określającym szczególne przypadki zakazujące wprowadzania ścieków do wód i do ziemi.

§ 33. Nie należy lokalizować wodopojów bezpośrednio w cieku naturalnym, kanale, jeziorze lub innym zbiorniku wodnym.

§ 34. Pastwiska znajdujące się w bezpośrednim sąsiedztwie linii brzegowej cieków naturalnych, brzegów kanałów, jezior i innych zbiorników wód, nie powinny być przeciążone i wykorzystywane do stałego pobytu zwierząt.

Rozdział 5

Pojemność zbiorników lub płyt do składowania i przechowywania nawozów naturalnych i pasz soczystych

§ 35. 1. Wszystkie produkowane w gospodarstwie płynne odchody zwierzęce powinny być przechowywane w specjalnych, szczelnych zbiornikach ze szczelną pokrywą i otworem wejściowym i wentylacyjnym.

2. Wszystkie produkowane w gospodarstwie stałe odchody zwierzęce powinny być przechowywane na płytach gnojowych zabezpieczonych przed przenikaniem wycieków do gruntu i zaopatrzonych w instalacje odprowadzające wycieki do zbiorników na gnojówkę i wodę gnojową. Dopuszcza się gromadzenie, fermentowanie i przechowywanie obornika w oborach głębokich.

§ 36. Usytuowanie zbiorników i płyt obornikowych powinno być zgodne z wymogami prawa budowlanego. Szczegółowe warunki w tym zakresie przedstawia załącznik nr 3 do Programu.

§ 37. Nie należy przechowywać obornika w przyzmach polowych, gdyż może to prowadzić do zanieczyszczenia wód gruntowych.

§ 38. Powierzchnia płyty gnojowej powinna zapewnić możliwość gromadzenia i przechowywania obornika przez co najmniej 6 miesięcy. Do obliczenia wymaganej powierzchni płyty gnojowej należy wykorzystać dane zawarte w załącznikach nr 2 i 4 do Programu.

§ 39. Pojemność zbiorników na gnojowicę i gnojówkę musi wystarczyć na przechowywanie ich przez okres co najmniej 6 miesięcy. Do obliczenia wymaganej pojemności szczelnych zbiorników należy wykorzystać dane zawarte w załączniku nr 2 do Programu.

§ 40. Zabronione jest odprowadzanie ścieków pochodzących z domowych instalacji sanitarnych do zbiorników na gnojowicę lub gnojówkę.

§ 41. 1. Wszystkie produkowane w gospodarstwie pasze soczyste (za wyjątkiem bel sianokiszzonek), powinny być przechowywane w specjalnych zbiornikach (silosach) lub na szczelnych płytach. Ich usytuowanie powinno być zgodne z wymaganiami prawa budowlanego.

2. Soki kiszonkowe powinny być gromadzone w studzienkach zbiorczych stanowiących integralną część silosów i płyt.

3. Nie należy sporządzać przyzmy kiszzonek bezpośrednio na gruncie.

Rozdział 6

Dawki i sposoby nawożenia

§ 42. Dawki składników mineralnych należy ustalać na podstawie potrzeb nawozowych uprawianych roślin i zasobności gleb. Przy ustalaniu tych dawek należy wykorzystać dane zawarte w załączniku nr 5 do Programu.

§ 43. Roczna dawka nawozu naturalnego nie może przekraczać 170 kg azotu w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych. Dawki nawozów naturalnych należy ustalać według

zawartości w nich tak zwanego azotu działającego w oparciu o równoważnik nawozowy, zależny od rodzaju nawozu i terminu stosowania. Sposób obliczania zawartości azotu działającego w nawozach naturalnych w oparciu o równoważnik nawozowy zależny od rodzaju nawożenia i terminu stosowania, przedstawia załącznik nr 6 do Programu.

§ 44. Przy ustalaniu dawek azotu dla roślin uprawianych po przedplonach motylkowych należy uwzględnić ilość azotu pozostałego w resztkach poźniwnych.

§ 45. Gnojowicę i gnojówkę powinno stosować się na nieobsianą glebę, najlepiej w okresie wczesnej wiosny, nie wcześniej jednak niż 1 marca. Dopuszcza się stosowanie tych nawozów pogłównie na rośliny, z wyjątkiem roślin przeznaczonych do bezpośredniego spożycia przez ludzi. Roczna dawka gnojowicy nie powinna przekraczać 45 m³ (170 kg azotu w czystym składniku) na ha.

§ 46. Nawożenie obornikiem powinno być stosowane wczesną wiosną, nie wcześniej jednak niż 1 marca. Obornik może być wywożony również w okresie jesiennym (od 15 października do 30 listopada), pod warunkiem, że będzie natychmiast przyorany. Roczna dawka obornika nie powinna przekraczać 40 ton (170 kg azotu w czystym składniku) na ha.

§ 47. Pogłównie stosowanie obornika dopuszczalne jest tylko na użytkach zielonych i wieloletnich uprawach polowych.

§ 48. Nawozy naturalne oraz organiczne muszą być przykryte lub wymieszane z glebą za pomocą narzędzi uprawowych nie później niż następnego dnia po ich zastosowaniu.

§ 49. Gnojowicę i gnojówkę należy wprowadzać bezpośrednio do gleby lub rozlewać pogłównie przy użyciu węży rozlewowych. Płytki rozbryzgowe można stosować tylko na użytkach zielonych i trwałych uprawach polowych.

§ 50. Mineralne nawozy azotowe należy stosować w okresach bezpośrednio poprzedzających maksymalne zapotrzebowanie roślin i wskazanie jest ich dawkowanie w zależności od stanu i wyglądu łąnu.

Rozdział 7

Użytkowanie gruntów i organizacja produkcji na użytkach rolnych

§ 51. Użytkowanie gruntów powinno być dostosowane do naturalnych warunków glebowo-wodnych, a podstawą organizacji produkcji rolniczej na gruntach rolnych jest prowadzenie na nich uprawy roślin lub ugorowanie, przy czym dla zbóż ten sam gatunek rośliny może być uprawiany na danej działce rolnej nie dłużej niż 3 lata.

§ 52. Grunty rolne powinny być utrzymywane zgodnie z wymaganiami rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 marca 2007 r. w sprawie minimalnych norm.

§ 53. Wszystkie trwałe użytki zielone powinny być użytkowane i co najmniej raz w roku koszone a ruń zbierana.

Rozdział 8

Minimalna powierzchnia „zielonych pól”

§ 54. Na terenach równinnych oraz zagrożonych erozją powierzchni gruntów ornych należy dążyć do utrzymywania jak najdłuższego okresu z pokrywą roślinną.

§ 55. Rozdrobnione słomy zbóż, rzepaku i kukurydzy można przyorać w celu zapobieżenia stratom azotu mineralnego z gleby lub zostawiać na powierzchni jako mulcz.

Rozdział 9

Bilans nawożenia

§ 56. Gospodarka składnikami mineralnymi w gospodarstwie powinna opierać się na ich bilansach, uwzględniających przychody składników ze wszystkich źródeł oraz ich rozchód z plonami zbieranymi z pól. W bilansie tym należy wykorzystać informacje o potrzebach nawozowych roślin określonych w załączniku nr 6 do Programu.

§ 57. 1. W bilansie azotu po stronie przychodów uwzględnia się azot z nawozów (naturalnych, mineralnych, organicznych, organiczno-mineralnych), azot z przyoranych produktów ubocznych roślin (słoma, liście, łęty), azot wiązany biologicznie przez rośliny motylkowe i azot w opadzie atmosferycznym. Po stronie rozchodów azot zabierany z pola z plonem roślin (plon główny i uboczny).

2. Bezpieczne dla środowiska jest dodatnie saldo bilansu azotu nie przekraczające 30 kg azotu na 1ha użytków rolnych.

Rozdział 10

Dokumentacja prowadzona w gospodarstwie

§ 58. 1. W gospodarstwach położonych na terenie obszaru szczególnie narażonego, znajdujących się w rejestrze istotnych źródeł emisji związków azotu, o którym mowa w § 61 należy:

- 1) prowadzić karty dokumentacyjne poszczególnych pól, na których należy rejestrować wszystkie zabiegi agrotechniczne oraz plony;
- 2) sporządzać bilansu azotu w gospodarstwie w każdym roku obowiązywania Programu;
- 3) opracować plan nawożenia pod poszczególne rośliny w każdym roku obowiązywania Programu;
- 4) posiadać umowy lub inne dokumenty potwierdzające zbyt nawozów naturalnych w przypadku posiadania ich nadwyżek w gospodarstwie.

2. Karty dokumentacyjne pól powinny zawierać następujące dane:

- 1) numer ewidencyjny działki, na której położone jest pole;
- 2) powierzchnia pola;
- 3) rodzaj uprawy i dane o uzyskanych plonach;
- 4) daty nawożenia;
- 5) objętości i ilości zastosowanych nawozów azotowych z określeniem ich pochodzenia:
  - a) nawozy naturalne, w tym odchody zwierzęce,
  - b) nawozy organiczne, w tym odpady, komposty,
  - c) mineralne nawozy azotowe.

3. W pozostałych gospodarstwach położonych na obszarze szczególnie narażonym zaleca się opracowywanie dokumentów, o których mowa w ust. 1.

4. Do sporządzenia planu nawożenia zaleca się stosowanie komputerowych programów nawozowych, w tym programu do tworzenia planów nawozowych *Plano RS*, dostępnego na stronie internetowej Instytutu Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach.

5. Dokumenty wymienione w ust. 1 podlegają kontroli, dlatego należy je przechowywać przez cały okres obowiązywania Programu i co najmniej dwa lata po jego zakończeniu.

Dział V

Istotne źródła emisji związków azotu

§ 59. Na obszarze obowiązywania Programu wykonuje się i aktualizuje identyfikację istotnych źródeł emisji związków azotu.

§ 60. 1. Za istotne źródło emisji związków azotu na obszarze objętym Programem uznaje się gospodarstwa spełniające jeden z poniższych warunków:

- 1) łączna powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa wynosi co najmniej 15 ha;
- 2) liczba zwierząt hodowlanych w gospodarstwie przewyższa 10 DJP (dużych jednostek przeliczeniowych inwentarza);
- 3) użytki rolne gospodarstwa rolnego zlokalizowane są w bezpośrednim sąsiedztwie wód szczególnie wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych.

2. Dla ustalenia liczby zwierząt hodowlanych w przeliczeniu na DJP dla danego gospodarstwa przyjmuje się współczynniki przeliczeniowe sztuk zwierząt określone w załączniku do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 r. w sprawie określenia rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowych uwarunkowań związanych z kwalifikowaniem przedsięwzięcia do sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko (Dz. U. Nr 257, poz. 2573, z 2005 r. Nr 92, poz. 769 oraz z 2007 r. Nr 158, poz. 1105). Wartości tych współczynników podano w załączniku nr 7 do Programu.

3. Istotnym źródłem emisji związków azotu mogą być również inne gospodarstwa rolne, jeżeli ich działalność rolnicza, z uwagi na uwarunkowania lokalne, stanowi istotne zagrożenie dla jakości zasobów wodnych obszaru szczególnie narażonego.

4. Za istotne źródło emisji związków azotu uznaje się również właściciele lub użytkownicy instalacji mogących powodować znaczne zanieczyszczenie poszczególnych elementów przyrodniczych albo środowiska jako całości, o których mowa w ust. 6 pkt 8 załącznika do rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 26 lipca 2002 r. w sprawie rodzajów instalacji mogących powodować znaczne zanieczyszczenie poszczególnych elementów przyrodniczych albo środowiska jako całości (Dz. U. Nr 122, poz. 1055) czyli właściciele lub użytkownicy instalacji do chowu lub hodowli drobiu lub świń o więcej niż:

- 1) 40.000 stanowisk dla drobiu;
- 2) 2.000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg;
- 3) 750 stanowisk dla macior.

§ 61. W okresie do 5 miesięcy od dnia wejścia w życie Programu, dokonana zostanie identyfikacja źródeł emisji związków azotu, a następnie sporządzony rejestr istotnych źródeł emisji związków azotu spełniających kryteria, o których mowa w § 60 - zwany dalej „rejestrem”.

§ 62. Dane istotnych źródeł emisji związków azotu opracowuje się w formie indywidualnych kart identyfikacyjnych. Wzór karty identyfikacyjnej i rejestru sporządza się

w uzgodnieniu z Dyrektorem Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Szczecinie, zwanym dalej „Dyrektorem RZGW”.

§ 63. Niezwłocznie po zakończeniu rejestru jednostka zobowiązana do jego sporządzenia poinformuje wszystkich umieszczonych w tym rejestrze o wpisaniu ich do tego rejestru oraz o skutkach tego wpisu.

§ 64. Jednostka prowadząca rejestr istotnych źródeł emisji związków azotu przekaże niezwłocznie rejestr w wersji elektronicznej Dyrektorowi RZGW.

§ 65. Każda istotna zmiana w rejestrze wymaga niezwłocznego poinformowania Dyrektora RZGW.

§ 66. Rejestr przechowuje się przez okres co najmniej 2 lat po zakończeniu obowiązywania Programu.

§ 67. Dyrektor RZGW przekazuje rejestr istotnych źródeł emisji związków azotu jednostkom zobowiązanym do prowadzenia kontroli rolniczych źródeł zanieczyszczenia – w zakresie niezbędnym do wykonywania tych kontroli.

§ 68. Dane osób objętych identyfikacją i rejestrem gromadzi się i przetwarza w sposób zgodny z ustawą z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. z 2002 r. Nr 101, poz. 926 i Nr 153, poz. 1271, z 2004 r. Nr 25, poz. 219 i Nr 33, poz. 285, z 2006 r. Nr 104, poz. 708 i 711 oraz z 2007 r. Nr 165, poz. 1170 i Nr 176, poz. 1238) oraz przepisami wykonawczymi do tej ustawy.

§ 69. Właściciele lub użytkownicy gospodarstw rolnych lub użytków rolnych, zakłady lub inne podmioty mogące stanowić źródło zanieczyszczania związkami azotu, właściciele i podmioty korzystające z wód, organy administracji publicznej i podległe im jednostki - zobowiązane są do nieodpłatnego przekazywania danych niezbędnych do identyfikacji i aktualizacji źródeł zanieczyszczania obszaru szczególnie narażonego związkami azotu.

Dział VI

Edukacja i doradztwo

§ 70. W celu powodzenia realizacji Programu należy:

- 1) prowadzić szeroką akcję informacyjną o Programie w gminach nim objętych skierowaną do:
  - a) ludności tych gmin,
  - b) wszystkich instytucji wspierających realizację Programu,
  - c) przedstawicieli wszystkich organizacji rolniczych;
- 2) prowadzić szkolenia dla właściwych terytorialnie doradców rolnych, szkolących rolników w zakresie realizacji Programu;
- 3) prowadzić szkolenia dla rolników w zakresie:
  - a) świadomości społecznej w zakresie istnienia i ważności problemu zanieczyszczeń ze źródeł rolniczych,
  - b) identyfikacji potencjalnych źródeł zanieczyszczenia z gospodarstw rolnych,

- c) wypracowania wśród rolników umiejętności samodzielnego rozpoznawania, oceny i likwidacji zanieczyszczeń na terenie własnego gospodarstwa rolnego,
  - d) promocji i wdrażania dobrych praktyk rolniczych, szczególnie tych wynikających z działu IV,
  - e) sporządzania bilansu azotu, tworzenia planów nawozowych i prowadzenia kart dokumentacyjnych pól;
- 4) prowadzić specjalistyczne doradztwo dla rolników, w zakresie:
    - a) sporządzania bilansu azotu i tworzenia planów nawożenia,
    - b) gospodarowania nawozami naturalnymi w tym w szczególności odchodami zwierzęcymi,
    - c) stosowania właściwych systemów płodozmianu,
    - d) racjonalnego nawożenia;
  - 5) prowadzić, w różnych formach, demonstracje dobrych praktyk rolniczych zrównoważonych ekonomicznie i środowiskowo;
  - 6) upowszechniać zagadnienia skutków zanieczyszczania wód, w tym w szczególności ze źródeł rolniczych - wśród społeczeństwa, wśród obecnych i przyszłych rolników, instytucji rządowych i samorządowych zajmujących się rolnictwem i obszarami wiejskimi.

Dział VII

Działania wspomagające

§ 71. Skuteczna realizacja Programu wymaga udzielania maksymalnej pomocy wszystkim zobowiązanym do podejmowania działań w ramach Programu. W związku z tym należy:

- 1) udzielać pomocy finansowej zobowiązanym do realizacji Programu zgodnie z obowiązującymi przepisami w tym zakresie stosując zasadę uznania tych działań jako priorytetowe, w szczególności:
  - a) rolnikom w zakresie przedsięwzięć związanych z realizacją wymagań Programu,
  - b) jednostkom wskazanym jako odpowiedzialne za edukację i doradztwo dla rolników,
  - c) jednostkom wskazanym jako odpowiedzialne za monitoring skuteczności Programu,
  - d) jednostkom wskazanym jako odpowiedzialne za kontrolę rolniczych źródeł zanieczyszczania,
  - e) jednostkom wskazanym jako odpowiedzialne za prowadzenie monitoringu stanu rolnictwa;
- 2) udzielać pomocy:
  - a) wszystkim związanym z realizacją Programu - w zakresie dostępu do danych i materiałów potrzebnych do realizacji Programu oraz bezpłatnego ich udostępniania,
  - b) rolnikom w zakresie:
    - pozyskiwania środków finansowych na realizację przedsięwzięć inwestycyjnych służących poprawie warunków ochrony środowiska w gospodarstwie, w tym pomocy z działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”, w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013),
    - w realizacji działań dofinansowywanych z PROW 2007-2013, w ramach programów rolnośrodowiskowych, w szczególności ukierunkowanych na zmniejszenie intensywności produkcji rolniczej, ochronę wód przed zagrożeniami wynikającymi z produkcji rolniczej, prowadzenia rolnictwa zrównoważonego,
    - zrzeszania się w związki i grupy producenckie, dla wspólnej realizacji zadań związanych z ochroną środowiska,

- opracowywania i uzgadniania dokumentacji związanej z budową urządzeń do gromadzenia i przechowywania nawozów naturalnych.

Dział VIII

Kontrola rolniczych źródeł zanieczyszczenia

§ 72. 1. Realizacja obowiązków i zaleceń oraz przestrzeganie ograniczeń określonych w Programie dla obszaru szczególnie narażonego podlega kontroli. W tym celu na obszarze objętym Programem należy kontrolować:

- 1) gospodarstwa rolne w zakresie przestrzegania warunków prowadzenia działalności rolniczej i hodowlanej, wprowadzonych jako obowiązujące na podstawie Programu;
- 2) gospodarstwa rolne powodujące szkodliwą dla zasobów wodnych emisję azotu, szczególnie w wyniku niewłaściwego magazynowania i zagospodarowania nawozów naturalnych, niezgodnego z warunkami ich rolniczego wykorzystania na własnych lub cudzych użytkach rolnych;
- 3) przynajmniej raz w okresie obowiązywania Programu, wszystkie fermy hodowlane, podlegające obowiązkowi uzyskania pozwolenia zintegrowanego - zgodnie z obowiązującymi przepisami w tym zakresie. W przypadku stwierdzenia przekroczenia obowiązujących przepisów, kontrole te należy powtórzyć.

2. Gospodarstwa rolne należy kontrolować w szczególności w zakresie:

- 1) dokumentacji jaka powinna być prowadzona w danym gospodarstwie;
- 2) stosowania nawozów;
- 3) realizacji obowiązków związanych z przechowywaniem i zagospodarowaniem odchodów zwierzęcych.

3. Każdego roku kontrolą powinno być objęte co najmniej 5% gospodarstw uznanych jako istotne źródło emisji związków azotu na terenie obszaru szczególnie narażonego.

Dział IX

Monitoring stanu rolnictwa i skuteczności programu

Rozdział 1

Monitoring stanu rolnictwa

§ 73. 1. Na terenie obszaru narażonego należy prowadzić monitoring stanu rolnictwa w zakresie:

- 1) poziomu intensywności gospodarstw rolnych;
- 2) poziomu i skali produkcji rolniczej roślinnej i zwierzęcej;
- 3) kierunków rozwoju poszczególnych gospodarstw rolnych;
- 4) wielkości stosowanych dawek nawożenia mineralnego i naturalnego.

2. Monitoringowi stanu rolnictwa podlegają przede wszystkim istotne źródła emisji związków azotu na obszarze objętym Programem.

3. Monitoring stanu rolnictwa należy realizować w oparciu o ankietyzację gospodarstw rolnych, dokumentacje, do których prowadzenia zobowiązane są gospodarstwa rolne na podstawie Programu, wyniki przeprowadzanych kontroli rolniczych źródeł zanieczyszczenia oraz inne dostępne dane, będące w posiadaniu jednostek biorących udział przy realizacji Programu.

4. Monitoring stanu rolnictwa przeprowadza się poprzez porównanie danych, o których mowa w ust. 1–3, w szczególności poprzez porównanie początkowego okresu obowiązywania Programu w stosunku do okresu końcowego.

Rozdział 2

Monitoring skuteczności programu

§ 74. 1. W celu oceny skuteczności Programu prowadzi się monitoring efektów realizacji Programu polegający na ocenie:

- 1) jakości wód powierzchniowych;
- 2) jakości wody z odpływów drenarskich;
- 3) jakości wód podziemnych gruntowych i wgłębnych występujących w warstwach wodonośnych na głębokościach: 0-5 m, 5-15 m, 15-30 m, powyżej 30 m;
- 4) jakości wód:
  - a) wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności w wodę przeznaczoną do spożycia,
  - b) surowych pobieranych ze studni ujęć wód podziemnych lub czerpni;
- 5) punktowych źródeł zanieczyszczeń;
- 6) zanieczyszczenia z powietrza poprzez określenie tego zanieczyszczenia wnoszonego z mokrym i suchym opadem atmosferycznym;
- 7) zawartości azotu w glebach.

2. Przy tworzeniu i weryfikacji punktów monitoringu, o których mowa w ust. 1 uwzględnia się wyniki monitoringu stanu rolnictwa.

Dział X

Podmioty, do których skierowane są obowiązki ustalone w programie oraz dodatkowe obowiązki podmiotów korzystających ze środowiska

Rozdział 1

Podmioty, do których skierowane są obowiązki ustalone w programie

§ 75. 1. Obowiązki określone w Programie skierowane są w szczególności do działających w obszarze szczególnie narażonym: podmiotów prowadzących gospodarstwa rolne oraz właścicieli i użytkowników użytków rolnych, Zachodniopomorskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Barzkowicach, Okręgowych Stacji Chemiczno-Rolniczych w Szczecinie i Gorzowie Wielkopolskim, Zachodniopomorskiego Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Szczecinie, Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego w Szczecinie oraz Państwowych Powiatowych Inspektorów Sanitarnych, wójtów i burmistrzów gmin, Prezydenta Miasta Stargard Szczeciński, starostów, Wojewody Zachodniopomorskiego, Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego, organizacji rolniczych.

2. Podmioty prowadzące gospodarstwa rolne oraz właściciele użytków rolnych zobowiązani są realizować zadania określone w szczególności w dziale IV oraz § 69.

3. Zachodniopomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Barzkowicach zobowiązany jest realizować zadania określone w § 59, § 61, § 62, § 63, § 64, § 65, § 66, § 70, § 71 pkt 2 oraz § 73.

4. Okręgowe Stacje Chemiczno-Rolnicze w Szczecinie i Gorzowie Wielkopolskim zobowiązane są realizować zadania określone w § 69, § 70 pkt 3 lit. e i pkt 4, § 71 pkt 2 lit. a, § 74 ust. 1 pkt 2 i 7 - odpowiednio do obszaru swojego działania.

5. Zachodniopomorski Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska w Szczecinie zobowiązany jest realizować zadania określone w § 69, § 70 pkt 6, § 71 pkt 2 lit. a, § 72, § 74 ust. 1 pkt 1, 3, 5 i 6.

6. Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Szczecinie we współpracy z Państwowymi Powiatowymi Inspektorami Sanitarnymi odpowiednio do obszaru swojego działania - zobowiązani są realizować zadania określone w § 69, § 70 pkt 6, § 74 ust. 1 pkt 4 lit. a.

7. Wójtowie i burmistrzowie gmin zobowiązani są realizować zadania określone w § 69, § 70 pkt 6, § 71 pkt 1 lit. a, pkt 2 lit. a tiret trzeci i czwarty - odpowiednio do obszaru swojego działania.

8. Starostowie powiatów zobowiązani są realizować zadania określone w § 69, § 70 pkt 6 - odpowiednio do obszaru swojego działania.

9. Wojewoda Zachodniopomorski zobowiązany jest realizować zadania określone w § 69, § 70 pkt 6, § 71 pkt 1 lit. b, pkt 2 lit. a.

10. Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego zobowiązany jest realizować zadania określone w § 69, § 70 pkt 6, § 71 pkt 1, 2 lit. a.

11. Organizacje rolnicze zobowiązane są realizować zadania określone w § 71 pkt 2 lit. b tiret trzeci.

12. Właściciele i podmioty korzystające z wód zobowiązani są realizować zadania określone w § 69, § 74 ust. 1 pkt 4 lit. b.

Rozdział 2

Dodatkowe obowiązki podmiotów korzystających ze środowiska

§ 76. 1. Właściciele lub użytkownicy instalacji o których mowa w § 60 ust. 4 zobowiązani są do:

- 1) prowadzenia pomiarów wielkości emisji, poziomów substancji lub energii w środowisku z częstotliwością określoną w posiadanych pozwoleniach zintegrowanych lub co najmniej dwa razy w roku w przypadku braku takich pozwoleń;
- 2) przekazywania wyników prowadzonych pomiarów związanych z poborem wód i odprowadzaniem ścieków oraz innych informacji dotyczących przestrzegania wymagań określonych w posiadanych pozwoleniach, w tym pozwoleniach zintegrowanych;
- 3) dokumentowania i przekazywania informacji o ilości i sposobie gospodarowania nawozami: naturalnymi, organicznymi i mineralnymi.

2. Właściciele lub użytkownicy instalacji lub obiektów stanowiących punktowe źródła zanieczyszczeń w obszarze szczególnie narażonym zobowiązani są do dokonywania pomiarów tych źródeł w zakresie i z częstotliwością ustaloną w posiadanych pozwoleniach lub co najmniej raz w roku w przypadku braku takich pozwoleń.

§ 77. Informacje, o których mowa w § 76 przekazuje się Dyrektorowi RZGW w terminie do końca lutego za każdy ubiegły rok kalendarzowy obowiązywania Programu – z zastrzeżeniem § 81 ust. 2.

Dział XI

Harmonogram rzeczowo - finansowy planowanych działań

§ 78. Harmonogram rzeczowo - finansowy planowanych działań przedstawiono w załączniku nr 8 do Programu.

Dział XII

Źródła finansowania programu

§ 79. 1. Źródłem finansowania realizacji zadań określonych w Programie są środki własne podmiotów i jednostek, do których kieruje się określone obowiązki z zastrzeżeniem ust.2.

2. Na realizację obowiązków lub zaleceń określonych w Programie przeznaczane są również środki finansowe uzyskane przez podmioty i jednostki, o których mowa w ust. 1 uzyskane na ten cel na podstawie odrębnych przepisów.

Dział XIII

Sposób kontroli oraz dokumentowania realizacji programu

§ 80. Do kontroli i dokumentowania realizacji Programu służą wyniki kontroli i monitoringu określone w dziale VIII i IX.

§ 81. 1. Do końca lutego każdego roku kalendarzowego obowiązywania Programu, podmioty określone w § 75 i § 76 przekazują wyniki kontroli i monitoringu Dyrektorowi RZGW za każdy ubiegły rok z zastrzeżeniem ust. 2.

2. Do 15 czerwca 2012 r. podmioty określone w § 75 i § 76 przekazują Dyrektorowi RZGW wyniki kontroli i monitoringu uzyskane w okresie od 1 stycznia do dnia obowiązywania Programu w roku 2012.

Dział XIV

Odpowiedzialność

§ 82. Osoba naruszająca postanowienia Programu podlega odpowiedzialności karnej lub administracyjnej określonej w odrębnych przepisach.

Załącznik nr 2 do Programu

Ilość składników mineralnych pozostawianych przez zwierzęta w postaci odchodów.

Ilość naturalnych składników mineralnych wytwarzanych przez zwierzęta w postaci odchodów może zostać oszacowana na podstawie danych przedstawionych w tabeli:

Ilość nawozów naturalnych i składników mineralnych w nawozach od 1 sztuki zwierząt na rok wg Kodeksu Dobrej Praktyki Rolniczej z 2002 r.

Rodzaj zwierzęcia, wiek	Obornik*				Gnojowica*			
	Masa ton	Azot kg	Fosfor kg	Potas kg	Masa Ton, m ³	Azot kg	Fosfor kg	Potas kg
Cięła 0 – 6 mies.	2,6	20,8	5,2	18,8	-	-	-	-
Jałówki, byczki 6–12 mies.	2,9	15,4	8,1	19,1	7,0	23,1	7,7	29,4
Jałówki, byczki 12–24 mies.	4,8	25,0	15,4	31,2	12,1	42,3	15,7	58,1
Krowy	12,0	66,0	38,3	64,8	23,2	97,4	39,4	107,0
Macióra z prosiakami	4,0	20,0	24,4	18,8	8,3	25,4	28,8	20,7
Warchlaki do 30 kg	0,6	3,6	3,4	2,7	1,2	5,4	3,8	3,1
Tuczniaki 30–110 kg	1,2	7,2	8,9	5,4	2,4	10,8	7,8	8,3
Owca	1,5	1,1	0,8	1,8	-	-	-	-
Konie	2,8	23,8	12,9	33,9	-	-	-	-

* - przy założeniu całorocznego utrzymywania zwierząt w oborze, należy zmniejszyć o odpowiedni współczynnik przy okresowym przebywaniu zwierząt na wybiegach, pastwiskach

Wybrane wymagania dotyczące budowy i lokalizacji płyt gnojowych i zbiorników na płynne odchody zwierzęce

Wymagania dotyczące budowy zbiorników zawarte są w ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2006 r. Nr 156 poz. 1118 i Nr 170, poz. 1217 oraz z 2007 r. Nr 88, poz. 587, Nr 99, poz. 665, Nr 127, poz. 880, Nr 191, poz. 1373 i Nr 247, poz. 1844) oraz w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z dnia 7 października 1997 r. w sprawie warunków technicznych jakim powinny odpowiadać budowle rolnicze i ich usytuowanie (Dz. U. Nr 132, poz. 877). Zgodnie z tymi aktami normatywnymi oraz dobrą praktyką rolniczą:

- 1) płyty i zbiorniki otwarte o pojemności do 200 m³ powinny być oddalone co najmniej:
  - a) 15 m od studni,
  - b) 4 m od granicy działki,
  - c) 30 m od otworów okiennych i drzwiowych pomieszczeń przeznaczonych na stały pobyt ludzi na działce sąsiedniej,
  - d) 50 m od budynków przetwórstwa rolno – spożywczego i magazynów środków spożywczych,
  - e) 10 m od budynków magazynowych pasz i ziarna,
  - f) 5 m od silosów na zboże i pasze,
  - g) 10 m od silosów na kiszonkę.
- 2) dla otwartych zbiorników o pojemności większej niż 200 m³ minimalne odległości od innych obiektów określa się w indywidualnej decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Zbiorniki otwarte muszą mieć szczelne ściany i dno. Zbiorniki otwarte, których krawędź znajduje się poniżej 1,8 m nad poziomem terenu, muszą być zabezpieczone ogrodzeniem o wysokości co najmniej 1,8 m;
- 3) zbiorniki zamknięte muszą być oddalone co najmniej (odległość mierzona jest od osi pokryw i wylotów wentylacyjnych):
  - a) 15 m od studni,
  - b) 4 m od granicy działki,
  - c) 15 m od otworów okiennych i drzwiowych pomieszczeń przeznaczonych na stały pobyt ludzi na działce sąsiedniej,
  - d) 15 m od budynków przetwórstwa rolno – spożywczego i magazynów środków spożywczych,
  - e) 5 m od silosów na zboże i pasze,
  - f) 5 m od silosów na kiszonkę;
- 4) zbiorniki zamknięte muszą być szczelne (mieć szczelne dno i ściany) i zaopatrzone w przewody wentylacyjne, których wylot powinien być wyprowadzony na wysokości 50 cm nad poziom terenu w zbiornikach podziemnych albo ponad górną płaszczyznę pokrywy w zbiornikach naziemnych. Zbiorniki na gnojowicę mogą być wyposażone w pokrywę pływającą.

Załącznik nr 4 do Programu

Niezbędna powierzchnia płyty gnojowej przy przechowywaniu obornika w przyzmach

Powierzchnia płyty gnojowej zależy od ilości obornika, który jest wytwarzany w gospodarstwie oraz wysokości formowanej przyzmy, w której obornik ten jest przechowywany. Przy obliczaniu tej powierzchni należy korzystać z przedstawionych w poniższej tabeli:

Wysokość przyzmy obornikowej (m)	Masa obornika (t/m ² powierzchni płyty)
1	0,9
1,5	1,35
2	1,80

Źródło danych: Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej z 2002 r.

Załącznik nr 5 do Programu

Określenie potrzeb nawozowych roślin

Obliczenie potrzeb nawozowych roślin może zostać przeprowadzone poprzez przemnożenie ilości wynoszonego składnika pokarmowego razem z plonem i pomnożenie go przez wielkość spodziewanego plonu

Pobranie składników na jednostkę plonu wybranych roślin uprawnych

Grupa roślin lub roślina	kg/100 kg plonu głównego + plon uboczny			kg/100 kg plonu ubocznego		
	azot	fosfor	potas	azot	fosfor	potas
Pszenica ozima	2,37	0,98	1,51	0,52	0,18	1,20
Żyto	2,16	1,00	2,16	0,55	0,21	1,42
Pszenżyto	2,41	1,07	2,11	0,59	0,23	1,48
Jęczmień jary	2,10	0,98	1,84	0,55	0,29	1,44
Owies	2,22	1,08	2,19	0,59	0,27	1,88
Rzepak	5,18	1,97	4,00	1,44	0,30	2,04
Groch	4,88*	1,35	3,24	1,68	0,41	2,11
Ziemniaki	0,89	0,14	0,66	0,26	0,07	0,41
Burak cukrowy	0,40	0,16	0,65	0,36	0,09	0,66
Kukurydza	0,37	0,14	0,48	-	-	-
Koniczyna	0,51*	0,11	0,53	-	-	-
Lucerna	0,61*	0,14	0,56	-	-	-
Mieszanka z trawami	0,50	0,14	0,58	-	-	-
Trawa w polu	0,51	0,14	0,59	-	-	-
Użytki zielone	0,40	0,11	0,49	-	-	-

* - założono, że 50 – 70% N rośliny motylkowe pobierają przez Rhizobium

Źródło danych: Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej z 2002 r.

Załącznik nr 6 do Programu

Sposób obliczania zawartości azotu działającego w nawozach naturalnych w oparciu o równoważnik nawozowy, zależny od rodzaju nawożenia i terminu stosowania

$$\text{Azot działający} = \text{azot całkowity} \times \text{równoważnik nawozowy}$$

Wartość równoważnika azotowego dla różnych nawozów i różnych terminów ich stosowania przedstawia tabela:

Rodzaj nawozu	Wartość równoważnika nawozowego dla różnych terminów stosowania nawozów	
	jesienny	wiosenny
Obornik	0,3	0,3
Gnojowica	0,5	0,6
Gnojówka	0,5	0,8

Źródło danych: Kodeks Dobrej Praktyki Rolniczej z 2002 r.

Załącznik nr 7 do Programu

Współczynniki przeliczeniowe sztuk zwierząt na duże jednostki przeliczeniowe inwentarza (DJP)

Rodzaj zwierząt	Współczynnik przeliczania sztuk rzeczywistych na DJP	Rodzaj zwierząt	Współczynnik przeliczania sztuk rzeczywistych na DJP
Ogiery	1,2	Tuczniki	0,14
Klacz, wałachy	1,2	Tryki powyżej 1 i 1/2 roku	0,12
Małe konie: hucyły, koniki polskie, kuce	0,6	Owce powyżej 1 i 1/2 roku	0,1
Żrebaki powyżej 2 lat	1	Jagnięta do 3 i 1/2 miesiąca	0,05
Żrebaki powyżej 1 roku	0,8	Jarlaki tryczki	0,08
Żrebaki od 1/2 do 1 roku	0,5	Jarlaki maciory	0,1
Żrebięta do 1/2 roku	0,3	Lisy, jenoty	0,025
Buhaje	1,4	Norki, tchórze	0,0025
Krowy	1	Nutrie	0,007
Jałówki cielne	1	Szynszyle	0,001
Jałówki powyżej 1 roku	0,8	Kury, kaczki	0,004
Jałówki od 1/2 do 1 roku	0,3	Gęsi	0,008
Cielęta do 1/2 roku	0,15	Indyki	0,024
Kozy	0,15	Strusie	0,2
Jelenie	0,29	Perlice	0,003
Daniele	0,12	Przepiórki	0,0003
Knury	0,4	Gołębie	0,002
Maciory	0,35	Psy	0,05
Warchlaki 2-4-miesięczne	0,07	Króliki	0,007
Prosięta do 2 miesięcy	0,02	Inne zwierzęta o łącznej masie 500 kg, z wyłączeniem ryb	1

Źródło: załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 9 listopada 2004 r. w sprawie określenia rodzajów przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko oraz szczegółowych uwarunkowań związanych z kwalifikowaniem przedsięwzięcia do sporządzenia raportu o oddziaływaniu na środowisko

Załącznik nr 8 do Programu

Harmonogram rzeczowo-finansowy

Lp.	Nazwa zadania	Łączny koszt [tys. zł] w latach 2008-2012	Koszt realizacji programu w roku [tys. zł]				
			2008	2009	2010	2011	2012
1	Poprawa praktyki rolniczej	57 485	16 100	15 120	13 100	13 100	65
2	Identyfikacja i aktualizacja istotnych źródeł emisji związków azotu	40	20	5	5	5	5
3	Edukacja i doradztwo	150	30	30	30	30	30
4	Kontrola rolniczych źródeł zanieczyszczenia	270	54	54	54	54	54
5	Monitoring stanu rolnictwa	90	30	10	10	10	30
6	Monitoring skuteczności programu	1 010	208,4	252,8	143,1	179,7	226
7	Działania wspomagające	800	150	155	160	165	170
	Łącznie:	59 845	16 592,4	15 626,8	13 502,1	13 543,7	580